

Iz knjige na film: *Rita Hayworth and the Shawshank Redemption*

Jaka Čop

9. november 2024

Uvod

Prenos zgodbe iz papirja na platno vse prepogosto s seboj prinese slabosti, kot so: pretirana dramatičnost, nepotrebni seksualizirani in/ali spolni prizori, najpogosteje pa izpuščanje osnovnega materiala zaradi krajše narave filmov.

Naš primer je ena redkejših adaptacij, ki s seboj prinese minimalno slabosti. Zgodbo ji na določenih mestih uspe celo izboljšati, s seboj pa, tudi zaradi tega, v kaznilnico Shawshank pripelje bistveno širše občinstvo.

Podobnosti

Zgodba je kot celota zelo zvesta izvirnemu materialu. A so snemalci vseeno spremenili tudi nekaj ključnih prizorov, pomembnih tako za značaj likov, kot za zgodbo samo.

Prva podobnost, ki jo opazimo je ta, da je pripovedovalec zgodbe v obeh primerih Red. Irec, ki je v zaporu že vrsto let pred prihodom Andyja Dufresna in v filmu nastopi nekoliko pozneje. Kar pa ni ključnega pomena, saj filmi pripovedovalcev ne potrebujejo vseskozi. Knjiga in film se začneta enako, s sojenjem Andyju za umor žene in njenega ljubimca. Začetek je v obeh delih upodobljen zelo podobno. Andy med zaslišanjem uporabi celo isti citat kot v knjigi: „Since I am innocent of this crime, sir, I find it decidedly inconvenient that the gun was never found.“ Se pa tu že srečamo z eno večjih razlik, ki jo bomo pojasnili kasneje in pa več manjšimi razlikami, ki so značilne za tovrstne predelave – nekateri manj pomembni podatki iz sojenja so izpuščeni.

V nadaljevanju filma/knjige, ko je Andy že v zaporu je njegov prvi stik/pogovor prav z Redom. Pri njem v obeh primerih naroči kladivce za kamenje, ki bi ga rad še naprej zbiral in oblikoval. To in njegovo hladno pričanje na sojenju pa tudi Redov opis v knjigi nam v obeh primerih predstavi Andyja kot umirjenega, natančnega in morda celo preračunljivega.

Andy kmalu za tem postane tarča nasilnih homoseksualcev poimenovanih sestre. Začne se z otipavanjem pod prhami. Tudi vse nadaljnje (neželene) interakcije med njimi so do potankosti podobne. Celotna podrobnosti o tem kako naj bi poškodba možganov povzročila spontan ugriz.

Hitro za tem pa je v knjigi tudi prva interakcija s pazniki v zaporu. Tu se časovnica nekoliko razlikuje od tiste v filmu, toda scena, ki jo bomo omenili je zelo podobna v obeh

primerih. To je scena na strehi tovarne, ki jo zaporniki na novo prekrivajo s katranom. Paznik Hadley je v obeh upodobitvah zagrenjen, jezen in okruten. V tem primeru se nekako pritožuje nad tem, da mu je preminuli brat zapustil čedno vsoto denarja. Andy pogovor sliši in se mu odloči „pomagati“ – svetovati. Andyjev hladen in umirjen pristop pa paznika tako razbesni, da ga skoraj vrže s strehe. Andyju ga na srečo uspe prepričati, da lahko z njegovo pomočjo obdrži skoraj ves denar. Skoraj pa za to, ker Hadleyja v zameno za pomoč prosi za pivo za njegove sodelavce na strehi tovarne. To nam govori o Andyjevi dobrohotni naravi. Njegova opustitev alkohola pa je prav tako ena od zanimivejših oblik obžalovanja svojih dejanj, čeprav ni kriv umora.

Korupcija zatem eksplodira. Ponovno zaživi poceni avtomobilska/lesarska delavnica, hitro zatem pa recimo upravnikov (Nortonov) „Inside Out“ program, ko začnejo zaporniki opravljati tudi npr. gradbena dela. Ob naraščajočem „poslu“ začne Andy, namesto perila v pralnici, prati denar. Andy pa poleg pranja denarja piše davčne napovedi paznikom, jim svetuje v povezavi z raznoraznimi varčevalnimi skladi, ipd. S tem si pri administraciji pridobi najvrednejšo stvar v zaporu – dobro voljo. Hočeju mu namreč ustreči, saj kot pravi: „dela poceni“. Zato tudi (čeprav to ni eksplicitno povedano) dobi delo v knjižnici, sprva kot Brooks-ov pomočnik. Prav tako nima več težav s sestrami, Bogsa – glavnega posiljevalca – pa pazniki tako hudo pretepejo, da pusti pri miru prav vse in je zelo kmalu tudi premeščen. V filmu je celo povedano, da nikol več ne shodi.

Po izpustitvi Brooks-a, Andy knjižnico spremeni v najboljšo zaporniško knjižnico (na svetu) in kmalu zatem se v zgodbi pojavi Tommy Williams, ki so ga ujeli med ropom. Andy mu sprva pomaga do mature, kot je tudi že nekaterim drugim zapornikom. Sčasoma pa Andyju Tommy zaupa, da je v prejšnjem zaporu delil celico s človekom, ki se je hvalil z zločini, ki jih je zagrešil. In eden od teh je bil tudi ta, ki je bil očitan Andyju. Ko Andy to sliši je v obeh primerih ves iz sebe in želi upravnikovo pomoč pri pridobitvi ponovnega sojenja. Upravnik mu seveda noče pomagati. Delno iz zagrenjenosti, večinoma pa ker noče izgubiti poceni delavca in strahu pred tem kar Andy ve o poslih znotraj in zunaj zapora.

Po Andyjevem prepiru in grožnji upravnika, da mu bo zagrenil življenje, nastopi zadnji del zgodbe, ki je med knjigo in filmom doživel največ (večinoma dobrih) sprememb. Ostale ključne podobnosti bomo skušali omeniti še med razlikami, saj se od te točke naprej oboje močno prepletajo.

Razlike

Kot smo že omenili je filmska zgodba zelo zvesta svojemu izvirnemu materialu. V nadaljevanju bomo našli še nekaj ključnih razlik, ki se nam zdijo bistvene za naše razumevanje zgodbe v filmu, hkrati pa nam povsem drugače predstavijo nekatere značajske lastnosti likov iz knjige.

Najprej na hitro omenimo skupino razlik, ki je najbolj tipična za vsako filmsko adaptacijo knjig. To je izpuščanje (manj pomembnih) podatkov zavoljo varčevanja s časom. V našem primeru so to na primer: manj podatkov o preteklosti likov (Red, Brooks pa tudi Andy na primer), manj podatkov v sklopu sojenja, ... Izpuščene so tudi nekatere osebe iz knjige oz. boljše rečeno združene, z večino svojih lastnost vred, v eno osebo. To so na primer trije upravniki, ki nastopijo v knjigi in recimo dva zapornika, Brooks in Bolton, sta v filmu samo Brooks s skoraj identično vlogo. V knjigi je na splošno več menjav osebja tudi zato, da bralci dobimo občutek o tem, da čas neusmiljeno teče tudi v zaporu. V filmu pa so ti pokazatelji lahko tudi vizualni, npr. sivi lasje in gube.

Prva večja razlika med filmom in knjigo je opazna že v eni izmed prvih scen – sojenja. V sklopu zaslišanja Andy prizna, da je bil, ko je izvedel za ženino nezvestobo nagnjen k samomoru. Zato je tudi kupil pištolo, ki jo je knjigi odvrigel že pred nočjo umorov. V filmu je zaradi večje dramatičnosti prikazan s pištolo na prizorišču zločina, ki ga v nobenem primeru ni storil. V filmu na začetku tudi ni govora o njegovi depresiji, je pa ta s pridom izkoriščena kasneje v filmu.

Nasilje in okrutnost, tako paznikov kot drugih zapornikov, sta v filmu prikazana kot veliko bolj problematična. Že v sceni takoj po prihodu v kaznilnico, ki je v knjigi ni, Hadley začne najprej z verbalnim izživljanjem nad enim od zapornikov. V noči, ki sledi pa celo do smrti pretepe drugega izmed zapornikov, ker je iz strahu začel jokati. Seveda je nasilje omenjeno tudi v knjigi, a je na splošno omenjeno bolj bežno, pa tudi na nas ni naredilo tako močnega vtisa ob branju, kot nekateri prizori v filmu. Kasneje bomo tudi videli, da film s tem ne povečuje nasilja, temveč ga obsoja, saj so končne posledice za vpletene veliko hujše kot v knjigi.

Naslednja razlika se morda komu ne bo zdela pomembna, ker se zdi, da nima neposrednega vpliva na lik iz zgodbe. V knjigi izvemo, da vrana za katero je skrbel Bolton (v filmu Brooks) umre zelo hitro po tem, ko je le-ta izpuščen na prostost. Umre, ker ni bila navajena na nič drugega kot skrb človeka – lahko bi rekli, da je bila institucionalizirana. Razlika s filmom pa se pokaže v tem, da ko je izpuščen Brooks, ki ima v filmu ob tem krepkejšo reakcijo – ubiti hoče prijatelja samo za to, da bi lahko ostal v zaporu – o usodi vrane pa ne izvemo ničesar. Se pa v filmu zelo kmalu ubije Brooks, ker ni navajen na zunanje življenje, ki ga ni poznal okoli 50 let. Tu film nasprotuje knjigi kjer Brooks umre v domu starejših. Obsodba zapornega sistema in posledično institucionalizacije je resda v obeh primerih enaka. Toda film z Brooksovo smrtjo, pa tudi reakcijo pred izpustitvijo, veliko močneje obsodi slabe plati tovrstnega sistema.

Tudi usode nekaterih drugih ljudi, ki nastopijo v filmu so popolnoma različne. Tu so poleg Brooks-a najbolj očitni primeri glavni paznik Hadley, upravnik Norton in pa Tommy Williams. V vseh treh primerih so posledice za te osebe hujše oz. bolj tragične. Hadley je aretiran zaradi umora namesto predčasno upokojen zaradi infarkta; upravnik naredi samomor zaradi škandala, ki ga oblastem razkrije Andy; Tommy pa je z namenom utišanja, le premeščen, v filmu pa ga da upravnik, celo ubiti pod pretvezo, da naj bi poskušal pobegniti. Te spremembe naredijo film veliko temačnejšega, hkrati pa ponovno obsodijo dejanske zločine. V Tommyjevem primeru pa še dodatno prikažejo okrutnost in neusmiljenost ljudi na položajih moči.

Zanimivo je tudi, da sta v knjigi res edina pomembna protagonista Andy in Red. V filmu je namreč Red, kasneje pa tudi Andy, obkrožen s celotno skupino prijateljev. Morda pa to ni tako čudno, saj je Andy v knjigi na splošno predstavljen bolj hladno/robotsko. To se pokaže na primer v sceni na strehi tovarne, ko je v knjigi popolnoma miren – hladnokrven, ko ga Hadley meče s strehe.

Proti koncu je iz filma izpuščen tudi velik del Andyjevega oklevanja pred pobegom. V knjigi pobegne šele 8 let po izkopu tunela. Red sicer ugiba, da je Andyja prav tako strah kot Brooks. To ugibanje se zdi napačno, saj je Andy ves čas dajal videz nekoga, ki ga zapor ni potolkel. Zato mislimo, da je film v tem pogledu veliko bolj smislen. Andy po Tommyjevi smrti izgleda popolnoma potrta in njegovi prijatelji mislijo, da razmišlja o samomoru, kot je v knjigi na začetku. Tommyjeva smrt mu v filmu služi kot dodatna motivacija za pobeg (morda tudi za maščevanje), hkrati pa mu pokaže tudi, da je v zaporu odslužil že vse svoje pretekle napake. In prav Andyjev pobeg je ena največjih razlik med filmom in knjigo. Pa ne samo zaradi različne časovnice in namignovanj o

Andyjevi depresiji, temveč tudi zaradi izvrstnega načina snemanja, ko med štetjem ne vemo natanko ali Andyja ni iz celice, ker bi napravil samomor.

Proti koncu velja omeniti še posebno kategorijo sprememb, ki bi jih najboljše opisali kot zamenjavo namigovanj („foreshadowing-a“) z ironijo. V knjigi najdemo ogromno namigov o tem, kako namerava Andy pobegniti (sploh če smo prej pogledali film). Upravnika npr. vpraša kaj bi se zgodilo s skalo, na katero pade kapljica vode na dan, čez milijon let. Ali pa, ko se Andyjev (kratkočasni) sostanovalec pritožuje nad prepihom v celici. Najbolj očiten pa je morda, ko Redu razlaga, da mu plakati deklet, ki jih ima nad celico pomenijo svobodo in da si želi oditi kar skozi njih naravnost na plažo na kateri je Raquel. Teh namigov je v filmu manj oz. jih skoraj ni. Je pa namesto tega spretno uporabljena ironija. To je npr., ko ob pregledu celic Andy upravniku citira verz iz podarjene Biblije, ki opozarja, da se pazite, saj ne veste kdaj bo gospodar prišel domov. Ali pa, ko ob pobegu upravniku v tej isti Bibliji pusti posvetilo s citatom, ki mu ga je prav tako zaupal ob pregledu: „Salvation lies within.“ Ko bi le upravnik takrat vedel kako prav je imel. Upravniku pa poleg Biblije zapusti tudi svoje stare čevlje in s tem pošlje jasno sporočilo naj poskusi kako težko je bilo hoditi v Andyjevih starih čevljih.

Zaključek

Kot smo lahko videli so bili naši pomisleki iz uvoda v primeru Kaznilnice odrešitve popolnoma nepotrebni. Manjkajoči prizori bodisi niso ključnega pomena, bodisi so bili zamenjani z bolj ustreznimi ali enostavno boljšimi. Dramatični učinek je večji, a ne pretiran. Pretirana spolnost pa se pojavi kvečjemu v knjigi.

Za sam konec si lahko morda postavimo le še vprašanje, če ne bi bil morda boljši naslov filma: „The Shawshank Revenge“. Do pisanja tega seminarja se s tem vprašanjem nismo posebej ukvarjali, danes pa nas je prisililo k razmisleku, da morda Andy ni glavni junak naše zgodbe, temveč je to Red. Tako je **Redemption** (=moralno izboljšanje) popoln, saj prav na koncu vidimo Red-a, ki na zaslišanju pred komitejem za izpust prvič iskreno prizna, da mu je žal, kasneje pa tudi iskreno upa, da bo lahko spet videl svojega prijatelja Andyja.

Po vsem napisanem lahko brez zadržka trdimo, da je film ena boljših priredb knjižnega materiala za veliko platno (pa tudi ena najbolj upanja navdihujočih zgodb vseh časov). Saj je umetnost, ki nas tudi po več ogledih (gledanjih, branjih) še vedno lahko pripravi k razmišljanju oz. drugačni/dodatni interpretaciji, resnično posebna!